

କୃଷକାନ୍ତ ହାନ୍ଦିକୈ ରାଜ୍ୟିକ ମୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ
Krishna Kanta Handiqui State Open University

ସ୍ନାତକ କଳା (Bachelor of Arts)

**GRADUATE
SELF LEARNING MATERIAL (SLM)**

GPH S4 02 (M)
Block 1
Exam Code : PHM4B

Ⓐ

ଧର୍ମ ଦର୍ଶନ

ଦର୍ଶନ

PHILOSOPHY

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক শিবনাথ শৰ্মা, দৰ্শন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
অধ্যাপক সৌৰভপ্ৰাণ গোস্বামী, দৰ্শন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
শ্ৰীপ্ৰদীপ খাটনিয়াৰ, সহযোগী অধ্যাপক, দৰ্শন বিভাগ, কটন কলেজ

সমন্বয়ৰক্ষী : ড° তেজসা কলিতা, সহকাৰী অধ্যাপিকা কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্ৰস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	অবিহণা যোগাইছে	ভাষান্তৰকাৰী
১,৫	ড° সুচৰিতা ডে বি বৰুৱা মহাবিদ্যালয়	ড° দিপালী বেজবৰুৱা, ড° কৰবী গোস্বামী
২	ড° অঞ্জনা নেওগ প্ৰাগজ্যোতিষ মহাবিদ্যালয়	তৃষ্ণা শৰ্মা
৩	ড° কৰবী গোস্বামী নাৰেংগী আঞ্চলিক মহাবিদ্যালয়	ড° কৰবী গোস্বামী
৪	ড° নমিতা কলিতা নগাঁও ছোৱালী মহাবিদ্যালয়	ড° ৰূপজ্যোতি দত্ত
৬,৭	ড° মাইনা শৰ্মা বি বৰুৱা মহাবিদ্যালয়	ড° ৰূপজ্যোতি দত্ত

সম্পাদনা :

বিষয়বস্তু সম্পাদনা : ড° নীলিমা গোস্বামী, ড° অঞ্জনা নেওগ
ভাষা সম্পাদনা : ড° ৰেখাবাণী দেৱী, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, মাইনু দেৱী বৰুৱা
গাঁথনিক সম্পাদনা : ড° তেজসা কলিতা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্ৰথম প্ৰকাশ : নবেম্বৰ, ২০১৮

 কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত।

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লিখিত অনুমতি অবিহনে গ্ৰন্থস্বত্ব জাননীৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত এই মুদ্ৰণ বা ইয়াৰ যিকোনো অংশ প্ৰতিলিপিকৰণ, স্কেনিং, বাণীবদ্ধকৰণ তথা তথ্য সংৰক্ষণ নাইবা পুনৰুদ্ধাৰ পদ্ধতিৰ লগতে বৰ্তমানে জ্ঞাত বা ভৱিষ্যতে উদ্ভাৱন-সত্তৰ যিকোনো বৈদ্যুতিক, ডিজিটেল বা যান্ত্ৰিক উপায়েৰে প্ৰকাশ, প্ৰেৰণ, হস্তান্তৰ বা সংৰক্ষণ কৰিব নোৱাৰিব।
কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্ৰিত আৰু প্ৰকাশিত।

এই শিক্ষণ সামগ্ৰী প্ৰস্তুতিৰ বাবে আৰ্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা
নতুন দিল্লীৰ দূৰ শিক্ষা পৰিষদৰ ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ।

হাউচফেড কমপ্লেক্স, দিচপুৰ, গুৱাহাটী-৭৮১ ০০৬; Web : www.kkhsou.in

বিষয়সূচী

	পৃষ্ঠা নং
অধ্যায় ১ : ধর্মৰ প্ৰকৃতি আৰু উপযোগিতা ধর্মৰ প্ৰকৃতি, ধর্মৰ সংজ্ঞা, ধর্মৰ আৱশ্যকতা, ধর্মৰ উপযোগিতা, ধর্মৰ ওপৰত পৰ্যবেক্ষণ	৭-১৮
অধ্যায় ২ : ধর্মৰ প্ৰকৃতি, ধর্মৰ পৰিসৰ ধর্মৰ অৰ্থ, ধর্মৰ প্ৰকৃতি, ধর্ম আৰু নৈতিকতা, ধর্ম আৰু কলা, ধর্ম আৰু বিজ্ঞান, ধর্ম আৰু দৰ্শন, ধর্মৰ পৰিসৰ	১৯-৩৬
অধ্যায় ৩ : ধর্ম, দৰ্শন আৰু বিজ্ঞান ধর্ম আৰু দৰ্শন; ধর্মদৰ্শন আৰু দৰ্শন; ধর্ম আৰু বিজ্ঞান; ধর্ম বিজ্ঞান; ধর্মদৰ্শন আৰু ধর্মবিজ্ঞান; ধর্ম, দৰ্শন আৰু বিজ্ঞান; ভাৰতত ধর্ম, দৰ্শন আৰু বিজ্ঞানৰ আন্তঃসম্পৰ্ক	৩৭-৪৯
অধ্যায় ৪ : ধৰ্মীয় চেতনা চেতনাৰ সাধাৰণ অৰ্থ : চেতনাৰ লক্ষণ; ধৰ্মীয় চেতনা : ব'ডলফ অট'ৰ ধৰ্মীয় চেতনা; ধর্ম, চেতনা আৰু ধৰ্মীয় চেতনাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য	৫০-৬০
অধ্যায় ৫ : ধর্মৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় মতবাদ নৃত্বাত্মিক মতবাদৰ প্ৰয়োজনীয়তা, ই.বি. টেইলৰৰ সৰ্বপ্ৰাণবাদ, হাবাৰ্ট স্পেনচাৰৰ কুলপূজা বা প্ৰেত পূজা, কুলচিহ্ন বা প্ৰতীক পূজাবাদ, যাদুশক্তিবাদ বা আদ্যাশক্তিবাদ, ধর্মৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় আটাইতকৈ সন্তোষজনক মতবাদ, ধর্ম বিষয়ক নিষেধ, মনস্তাত্ত্বিক মতবাদ, ধৰ্মীয় প্ৰবৃত্তি মতবাদ, একক উপাদান সম্পৰ্কীয় আবেগিক মতবাদ, ধৰ্মীয় শক্তি বা বৃত্তি	৬১-৭৩
অধ্যায় ৬ : ফ্ৰয়েডৰ ধর্মৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় মতবাদ ফ্ৰয়েডৰ জীৱন আৰু কৰ্ম : সাধাৰণ পটভূমি, মনোবিশ্লেষণ আৰু ধর্ম, ফ্ৰয়েডৰ ধর্মৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় মতবাদ, অ'ডিপাছ কমপ্লেক্স	৭৪-৮৪
অধ্যায় ৭ : ঈশ্বৰৰ প্ৰত্যাদেশ আৰু বিশ্বাস, আধ্যাত্মিকতা খ্ৰীষ্টানসকলৰ বিশ্বাসত ঈশ্বৰৰ প্ৰত্যাদেশ, বিশ্বাস, প্ৰাকৃতিক ধৰ্মতত্ত্ব আৰু প্ৰকাশিত ধৰ্মতত্ত্ব, ঈশ্বৰৰ প্ৰত্যাদেশৰ বিভিন্ন দিশ, ভাৰতীয় পৰম্পৰাত ঈশ্বৰৰ প্ৰত্যাদেশ, আধ্যাত্মিকতা, ইয়াৰ সংজ্ঞা আৰু লক্ষণসমূহ	৮৫-৯৬

অধ্যায়- ৪ : ধৰ্মীয় চেতনা

অধ্যায় গাঁথনি

- ৪.১ উদ্দেশ্য
- ৪.২ পৰিচয়
- ৪.৩ চেতনাৰ সাধাৰণ অৰ্থ
  - ৪.৩.১ চেতনাৰ লক্ষণ
- ৪.৪ ধৰ্মীয় চেতনা
  - ৪.৪.১ ব'ডলফ্‌অট'ব ধৰ্মীয় চেতনা
- ৪.৫ ধৰ্ম, চেতনা আৰু ধৰ্মীয় চেতনাৰ মাজত পাৰ্থক্য
- ৪.৬ অধ্যায়টিৰ পৰপা আমি কি কি শিকিলোঁ
- ৪.৭ অধিক জানিবলৈ
- ৪.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ানৰ উত্তৰ
- ৪.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- দৰ্শনত চেতনাৰ সংজ্ঞা দিবলৈ সমৰ্থ হ'ব।
- ধৰ্মীয় চেতনা কি তাক বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব।
- ধৰ্মীয় চেতনাৰ মৌলিক ভিত্তি চিনাক্ত কৰিব পাৰিব।
- ধৰ্ম, চেতনা আৰু ধৰ্মীয় চেতনাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য নিৰ্ণয় কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৪.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টোৰ জৰিয়তে আপোনালোকে ধৰ্মীয় চেতনা সম্পৰ্কে প্ৰাথমিক ধাৰণা লাভ কৰিব।

ধৰ্মীয় জ্ঞানৰ উদয় হয় মানৱপ মনত থকা ধৰ্মৰ চেতনাৰ জৰিয়তে। ইয়াত কিছুমান এনেধৰনৰ চিন্তা জড়িত আছে যাৰ দ্বাৰা আমি কোনো যে সম্পূৰ্ণ নহয় তাক অনুভৱ কৰিব পাৰোঁ। এই জগতৰ আঁৰত কোনটো আছে যিজন সম্পূৰ্ণ, সৰ্বশক্তিমান আৰু সৰ্বজ্ঞ। এজন ব্যক্তিৰ অসম্পূৰ্ণতাই বুজায় যে নিশ্চয় এনে কোনোবা আছে যিজন সকলোৰে উৰ্দ্ধত। এই সম্পূৰ্ণতাৰ অনুভূতিক উপলব্ধি কৰিব পাৰি। ধৰ্ম আৰু দাৰ্শনিক পৰিসীমাতে এই 'উৰ্দ্ধতাৰ' প্ৰকৃতি বিভিন্ন ধৰণে নিৰ্ণয় কৰা হয়। কিছুমান দাৰ্শনিকৰ মতে ধৰ্মীয় চেতনাক উপলব্ধি কৰিব